

A bekerülési esélyek időbeni alakulása (2003–2007)

” A felsőfokú továbbtanulás évről évre fiatalok tízezrei számára sorsfordító kérdés, amelyre a választ csak a felvételi időszak nyári lezárulásával kaphatják meg. Ez a jelentkezéstől a lehetséges felvételig tartó periódus egyben az esélylatolgatások időszaka is; sőt a jelenlegi rendszerben az esélyek kérdése már a jelentkezési sorrend kialakításánál fontos szempont. A mérlegelés alapja azonban nagyban meghatározza a becslés sikerességét. A bejutás nehézségét egy-egy szakra, intézménybe a jelentkezők gyakran a ponthatárok időbeni alakulásával mérik fel, nem feltétlenül számolva ezen adatok esetlegességével. Az esélyek mérlegeléséhez rendelkezésre álló másik számszerű adatot az interneten mindenki számára elérhető felvételi statisztikák szolgáltatják, amelyekből számos szempontból egzaktabb mutató kalkulálható ki. A bekerülési esélyek elemzése természetesen nem csupán a hallgatók számára informatív. Idősoros vizsgálattal a felsőoktatásban lezajlott változások esetleges hatását mérhetjük le velük, vizsgálhatjuk őket általános demográfiai folyamatok avagy konkrét oktatáspolitikai lépések tükröződéseként.

E tanulmány keretei közt arra vállalkozunk, hogy megvizsgáljuk a bekerülési esély számszerű mutatóját és érvényességi körét, felvázolva azokat a felsőoktatási területeket, melyeken e mutató értékes információkkal szolgálhat. ”

A bekerülési esély és számítása

A bekerülési esély, más néven túljelentkezés mutatóját az első helyre beadott jelentkezések és a felvettek létszámának hányadosaként határoztuk meg. Ez a számadat tehát azt mutatja, hogy mennyi az egy felsőoktatási helyre jutó első helyes jelentkezők átlagos száma. A bekerülési esély-mutató a hazai jelentkezési-felvételi eljárás bármely tágabban vagy szűkebben vett szeletére kiszámítható, így az országos összadatok vizsgálata mellett akár intézményi, kari, képzési szintű elemzéseket is lehetővé tesz. Az adatok időbeni összevethetősége önmagában is informatív, ám az értelmezésben tekintettel kell lennünk a számításokból adódó korlátokra. Értelmszerűen minél kisebb ez a szám, annál könnyebb bekerülésről beszélhetünk, sőt amennyiben egynél kisebb értéket kapunk, úgy tűnhet, hogy a jelentkezők nem is töltik fel a rendelkezésre álló felvételi keretszámot. Ez azonban téves következtetés, és jó példája annak, hogy a felvételi esélyek problémája nem fedhető le tökéletesen az általunk kreált mutatóval. A pontatlanság oka elsősorban a felsőoktatási jelentkezési eljárás azon sajátossága, amely több megcélzott intézmény, képzés feltüntetését is lehetővé teszi a jelentkezés során, a sorrendiség előzetes meghatározásával. A bekerülési esély-mutató kizárólag az első helyre beadott jelentkezések statisztikájaként nem tartalmazza a jelentkezők által második-, harmad- stb. -rendűként megcélzott képzések adatait. A teljes jelentkezési spektrum bevonása a mutatóba technikai nehézségei mellett tartalmilag sem indokolt, hiszen épp az adatok összevethetőségét csorbítaná. Az így meghatározott esélyhányadosok erősen függnének a beadott jelentkezések számától, melyek közül a sorrendben előrébb álló képzés sikeres elérése miatt több nem is

alakítja a valódi esélyeket. (Az összes jelentkezés vizsgálata a sorrendiség alakulására fókuszálva sokkal inkább az egy-egy konkrét képzést, intézményt illető „mikroelemzésekhez” nyújt hasznos támpontot.) Kétségtelen azonban, hogy a bekerülési esély első helyes jelentkezések alapján számított mutatójának a fentiekből adódó gyengeségével számolnunk kell az adatok értelmezése során. Megmutatkozhat ez abban, hogy egy látszólagos könnyű bekerülés mögött (a hányados értéke alacsony) az áll, hogy az adott képzést – bár esetleg sokan célozzák meg – a jelentkezők hajlamosak a hierarchizált jelentkezési listán hátrébb sorolni (kevésbé vágyott célként azonosítva vagy könnyű bekerülést feltételezve). Természetesen lehetséges a folyamat ellentéte is: a mutatónk alapján nagyon nehéznek mért bekerülésben az is közrejátszhat, hogy a jelentkezők az adott képzést az átlagosnál gyakrabban helyezik a jelentkezési sorrend elejére – például azért, mert már eleve feltételezik a bekerülés kis esélyét.

A fenti sajátosságokat az alábbiakban konkrét példákon érzékeltetjük, ennek során az általunk számított bekerülési esély alapján a legnehezebben és a legkönnyebben elérhető tíz alapszakot vizsgáljuk (i., illetve 2. táblázat).

1. táblázat. Egy helyre jutó első helyes jelentkezők átlagos száma a tíz legnehezebben elérhető alapszakon (2007) (Forrás: www.felvi.hu)

Képzés	Bekerülési esély
színművész	24,87
filmdramaturg	20,82
animáció	13,8
fotográfia	12,26
textiltervezés	9,83
mozgókép	9,27
katonai vezetői	8,79
tervezőgrafika	8,22
grafikusművész	7,82
bűnügyi igazgatási	7,75

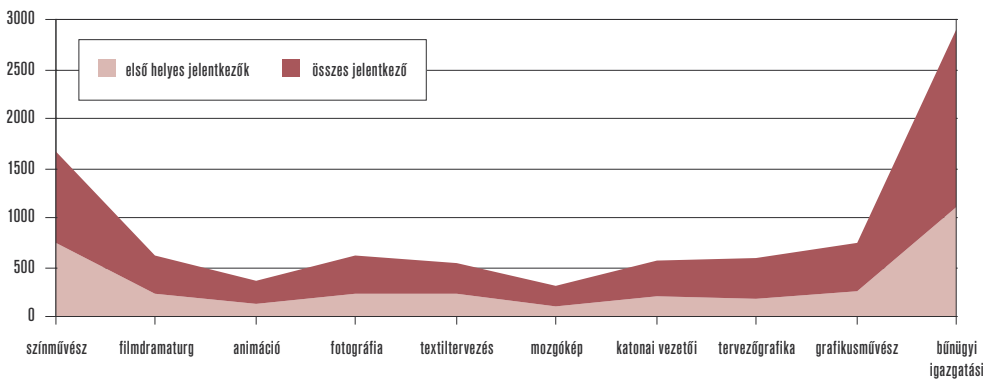
2. táblázat. Egy helyre jutó első helyes jelentkezők átlagos száma a tíz legkönnyebben elérhető alapszakon (2007) (Forrás: www.felvi.hu)

Képzés	Bekerülési esély
fizika	0,89
társadalmi tanulmányok	0,88
védelmi igazgatási	0,88
kulturális antropológia	0,87
matematika	0,84
könnyűipari mérnöki	0,84
környezettan	0,71
kémia	0,71
büntetés-végrehajtási nevelő	0,67
kézműves	0,64

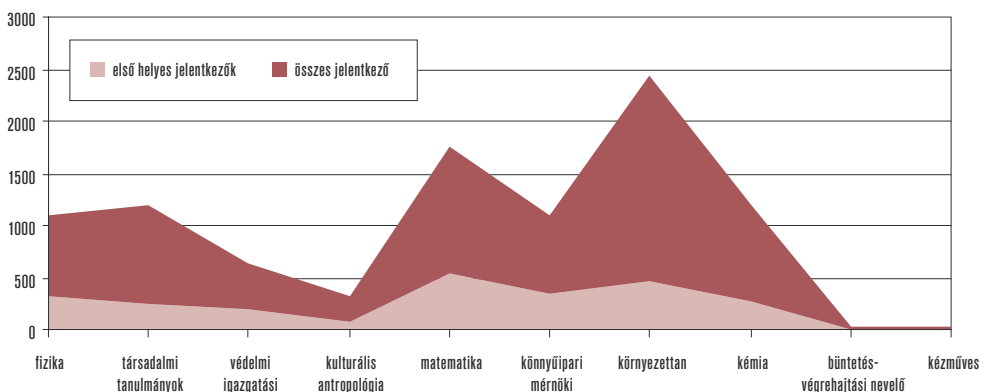
Mindkét sorrend esetében az első helyes jelentkezések alapján számított mutatónk a mérvadó. Vizsgáljuk most meg – mintegy a mutatónk korlátainak érzékeltetéséhez –, hogy az első helyes jelentkezések hogyan viszonyulnak az adott alapszakokra leadott összes jelentkezések számához, melyet nem vontunk be az esélyszámításba. Az alábbi két grafikonon azt láthatjuk, hogy a legnagyobb túljelentkezéssel jellemzett alapszakokra beadott jelentkezéseknek döntő hányadát teszik ki az első helyes jelentkezések. Ezzel szemben a listánk utolsó tíz helyét elfoglaló – tehát mutatónk alapján legkönnyebben elérhető – alapszakok esetében a csekély számú első helyes jelentkezést az esetek nagy részében jóval nagyobb mértékű egyéb szintre rangsorolt jelentkezés egészíti ki. A bekerülés tényleges esélyeit tehát ez utóbbi esetben mutatónk kevésbé tudja pontosan megközelíteni.

Ezek a megfigyelések árnyalják tehát az első helyes jelentkezéseken alapuló bekerülésesély-mutató értelmezését. Az elemzések során így számolnunk kell azzal, hogy mutatónk nem foglalja magában az egyéb helyre rangsorolt jelentkezések eltéréseiből adódó struktúrákat, mégis, a jelentkezési-felvételi egzakt adatok felhasználásával ezen esélyszámítás mutatkozik a legjobb megközelítésnek. Alkalmazását a technikai megvalósíthatóság mellett az adatok összevethetősége is indokolja.

1. ábra. Első helyes és összes jelentkezések száma a tíz legnehezebben elérhető alapszakon (2007)
(Forrás: www.felvi.hu)

2. ábra. Első helyes és összes jelentkezések száma a tíz legkönnyebben elérhető alapszakon (2007)
(Forrás: www.felvi.hu)

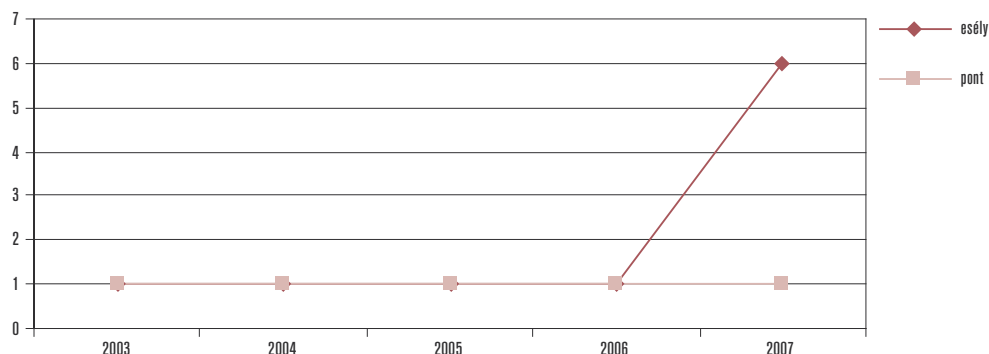
A bekerülési esély és a ponthatárok kapcsolata

A ponthatárok és az általunk használt bekerülési esély-mutató összevetését, a két adat közti kapcsolat feltárását azért tartjuk szükségesnek, mert a jelentkezők hajlamosak az egyszerűbben hozzáférhető ponthatárok alapján meghatározni esélyeiket a bekerülésre, nem tudva, hogy ez az információ olykor félrevezető lehet. A ponthatárok alakulását ugyanis – és ez jelenti a számadat esetlegességét – meghatározzák az adott évre jellemző egyéni eltérések a jelentkezők felkészültségében (illetve a korábbi évek felvételi feladatai, majd az érettségi nehézségi foka). Sok jól teljesítő (esetleg több többletpontot hozó) jelölt magasabb pontszámot szerez attól függetlenül, hogy mekkora az adott képzés iránti érdeklődés. Emellett a ponthatár magában foglalja – a bekerülési esélyhez hasonlóan – a keretszámok változásából adódó hatásokat is. A két mutató közti különbség az időbeni összevetés lehetőségeiben is megmutatkozik: a pontszámítás elvének és a maximálisan elérhető pontszámoknak az utóbbi években lezajlott változása önmagában lehetetlenné teszi a ponthatárok időbeni változásai alapján tehető esélybecsléseket.

Amennyiben azt feltételezzük, hogy mind a ponthatár, mind a bekerülési esély-mutató egyaránt megfelelően jósolja meg a jelentkezés sikerességének esélyét, a két adat időbeni alakulásában együttmozgást kellene találnunk. Az összevetés eredményességének érdekében a 2007-ben legnépszerűbb szakok közül emeltük ki az ozstatlan jogászképzést, amit a kétciklusú képzési rend bevezetése nem alakított át gyökeresen, így ennek hatásával nem kell számolnunk. Az összehasonlíthatóság érdekében azt vizsgáltuk, hogy az általunk elemzett két adat esetében hogyan alakul a képzést kínáló hét intézmény sorrendisége az egyes években. A grafikonon elérhető értékek 1-től 7-ig terjedhetnek aszerint, hogy az adott intézmény a szükséges ponthatárt avagy a bekerülési esélyt tekintve hol helyezkedik el ebben a sorrendben. Tehát például az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karát bemutató grafikonon (3. ábra) azt látjuk, hogy az intézmény jogászképzésére egészen 2006-ig mindkét mutató szerint a legnehezebb volt bekerülni: a másik hat intézményhez képest a legmagasabb pontszám volt szükséges, valamint itt volt a legnagyobb az egy helyre eső első helyes jelentkezők átlagos száma. A két adat által meghatározott státusz 2007-ben tér el egymástól, amikor a továbbra is legmagasabb pontszám mellett az esélyek jelentős javulását mérhettük.

3. ábra. Bekerülési esélyek és a ponthatárok alakulása jogász szakon – ELTE-AJK (2003–2007)

(Forrás: www.felvi.hu)

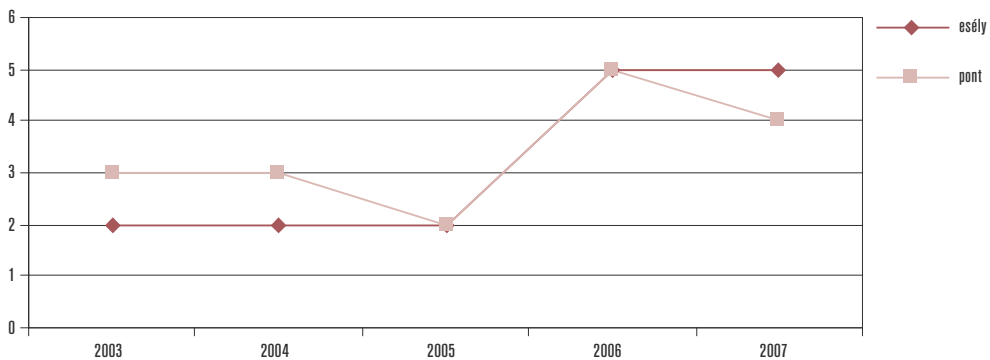

Ha teljes sorrendegyezéssel nem is találkozunk, a ponthatárok és a bekerülési esély alapján meghatározott sorrend együttmozgására szinte minden egyes vizsgált kar esetében felfigyelhetünk. Erős szinkronitást mutatnak a vizsgált adatok a 4. ábrán Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán (SZTE-ÁJK); itt a bekerülési esélyek 2006-ban bekövetkezett javulása és a ponthatár csökkenése együtt járt. Együttváltozással találkozhatunk a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának (DE-ÁJK) esetében is (5. ábra), ahol az esélyek és ponthatárok stagnálását a 2006-os év egyöntetűen megtörte, a kar mind a ponthatár, mind a bekerülési esély tekintetében egyet feljebb lépett az intézmények sorában. A Miskolci Egyetem jogi karán (ME-ÁJK) a 2007-es év hozott egyirányú változást (6. ábra). Kisebb szintű együttmozgás figyelhető meg a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán (KRE-ÁJK) (7. ábra) és a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán (PTE-ÁJK) (8. ábra), ám ellentétes tendenciákkal itt sem találkozunk, sőt markáns változások esetén a két mutató szerinti sorrend azonos irányba mozdul el. A két mutató tekintetében ellentétes irányú sorrendváltozásokat kizárólag a Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara (PPKE-JAK) mutat (9. ábra), ám ez is csak a 2004-es évet illetően.

A ponthatárok és a bekerülési esély mutatójának összevetésekor úgy tűnik, hogy mindkét adat magában foglal bizonyos esetlegességeket, melyekkel tisztában kell lennünk az elemzés során.

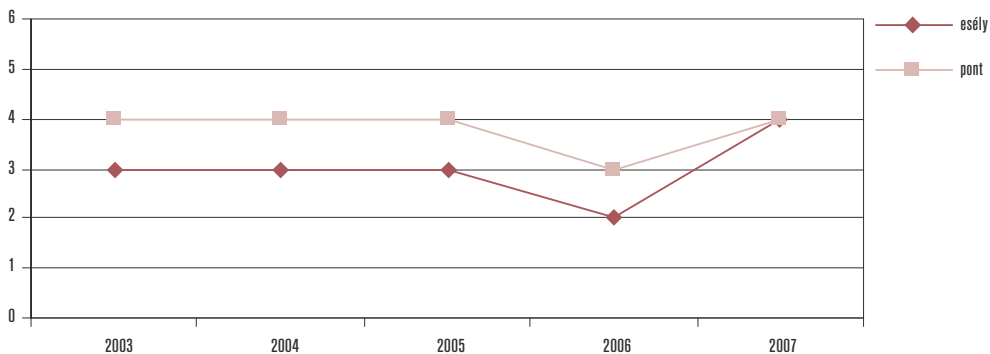
4. ábra. Bekerülési esélyek és a ponthatárok alakulása jogász szakon – SZTE-ÁJK (2003–2007)

(Forrás: www.felvi.hu)

5. ábra. Bekerülési esélyek és a ponthatárok alakulása jogász szakon – DE-ÁJK (2003–2007)

(Forrás: www.felvi.hu)

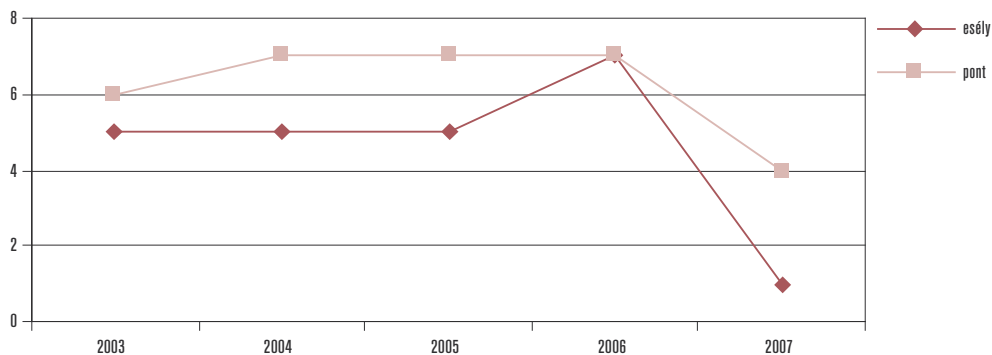
Láthattuk azt is, hogy a ponthatárok a maguk számszerűségében nem alkalmasak időbeni tendenciák bemutatására, ugyanakkor megfelelő alapot adhatnak egy intézményszerűség-alapú elemzéshez. E nézőpontból az első helyes jelentkezések alapján számított bekerülési esélyek és a ponthatárok hasonló képet mutatnak, ami használhatóságukat kölcsönösen megerősíti. Fontos azonban számolnunk azzal, hogy a ponthatárok fenti példában bemutatott intézményszerűség-alapú elemzése csak adott képzések viszonylatában ad releváns eredményt, míg a bekerülési esély mutatója a jelentkezési-felvételi statisztika bármely szintjére kiszámítható, változása ezáltal jóval sokoldalúbban elemezhető.

A bekerülési esélyek időbeni alakulása (2003–2007)

A bekerülési esélyek időbeni alakulásának vizsgálatával a célunk olyan folyamatok azonosítása, amelyek befolyásolhatják a jelentkezések sikerességének esélyét. Elemzésünk során három olyan külső beavatkozás vagy változás hatását keressük, mely meghatározhatja a túljelentkezés mértékét.

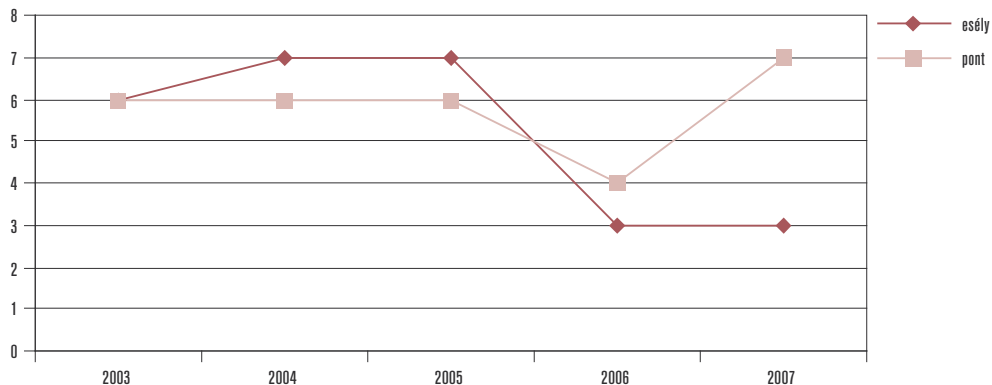
6. ábra. Bekerülési esélyek és a ponthatárok alakulása jogász szakon – ME-ÁJK (2003–2007)

(Forrás: www.felvi.hu)

7. ábra. Bekerülési esélyek és a ponthatárok alakulása jogász szakon – KRE-ÁJK (2003–2007)

(Forrás: www.felvi.hu)

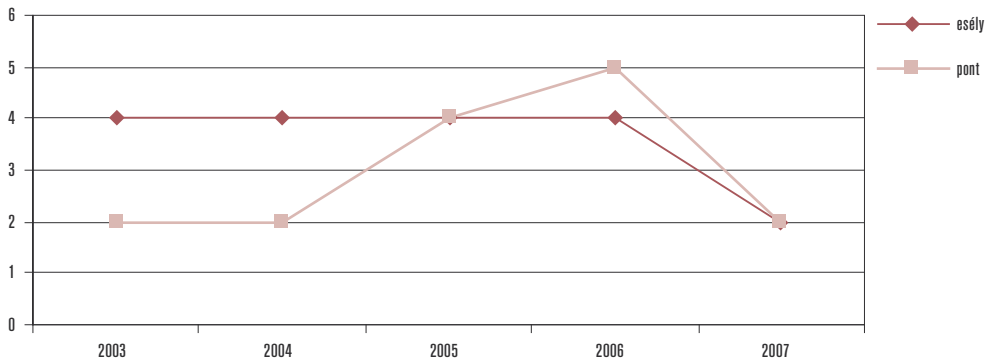

A szerkezeti változás alatt ebben a kontextusban a felsőoktatás kétciklusú képzési rendszerre történt átalakítását értjük. Az *állami szerepvállalás* hatását vizsgálatunkban az államilag támogatott képzések súlyának és mennyiségének időbeni alakulása jelenti. A *demográfiai hatás* alatt pedig a tanulmány keretei közt a felsőoktatásba jelentkezők számának alakulása értendő. Az alábbiakban a túljelentkezést több lehetséges kontextusban vizsgálva keressük a fenti három hatás érvényesülésének jeleit, arra fókuszálva, hogy közülük melyik határozta meg leginkább a bekerülési esélyek alakulását az elmúlt öt évben.

A szerkezeti változások hatását keresve azt feltételezzük, hogy a „bolognai folyamat” részeként bevezetett kétciklusú képzési rendszer átalakulást hozott a bekerülés esélyében. Mivel az új struktúra bevezetése a 2006-os évben történt meg teljes körűen, amennyiben átalakította a bekerülési esélyeket, már abban az évben változásokat feltételezhetünk az adatok alakulásában. Az összes jelentkezőre vonatkozó eredmények alapján azonban azt mondhatjuk, hogy a vizsgált öt évben tapasztalt egyre könnyebb átlagos bekerülési tendenciát nem törli meg lényegesen a 2005-ös év. A hatásokat keresve viszont érdemes azokra a képzési szegmensekre fókuszálni, melyeket a változás leginkább érintett. A nappali tagozatos alapképzéseken például úgy tűnik, 2005-től az összes jelentkezésnél erősen javultak a bekerülés esélyei.

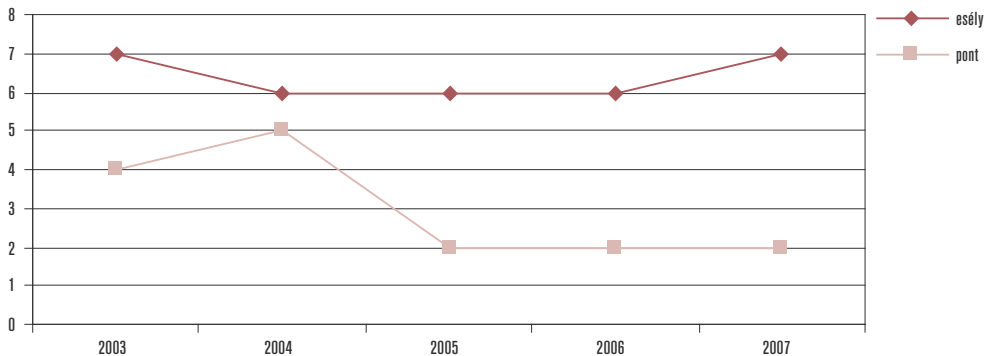
8. ábra. Bekerülési esélyek és a ponthatárok alakulása jogász szakon – PTE-ÁJK (2003–2007)

(Forrás: www.felvi.hu)

9. ábra. Bekerülési esélyek és a ponthatárok alakulása jogász szakon – PPKE-JÁK (2003–2007)

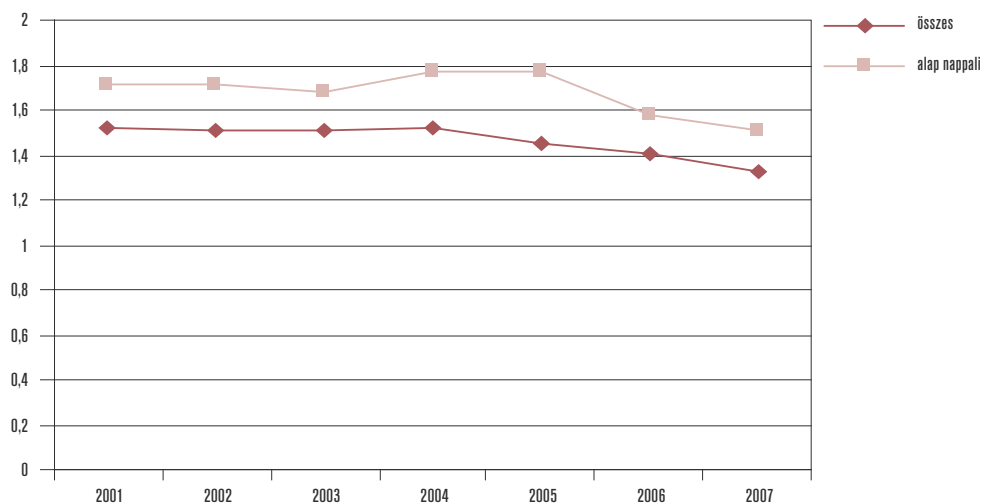
(Forrás: www.felvi.hu)

A kétciklusú képzési forma bevezetésének másik lehetséges hatóterülete az egyetem és főiskola közti különbségek terepe. A lineáris képzési rendben a két intézménytípus képzései közötti különbségek megszűntek, az egyetem és főiskola által kiadott Bachelor vagy Master szintű oklevél adminisztratív ekvivalens. Feltételezhetjük, hogy a két intézménytípus ezen közeledése a bekerülési esélyek közeledését is jelenti, hiszen mára jóval kevésbé vált markáns döntéssé, hogy a jelentkező egyetemen vagy főiskolán kívánja végezni tanulmányait. A következő grafikon azt mutatja, hogy ha a bekerülési esélyekben törést nem is okozott a 2005-ös „váltóév”, onnantól kezdve – a túljelentkezés csökkenésének általános tendenciáján belül is – megfigyelhető az egyetemi és főiskolai bekerülési esélyek fokozatos közeledése.

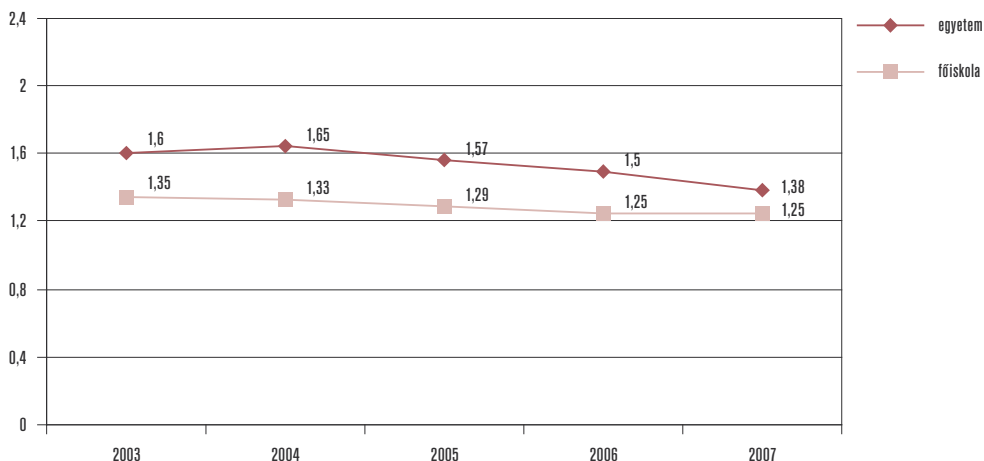
10. ábra. A bekerülési esélyek alakulása a nappali tagozatos alapképzésben (2003–2007)

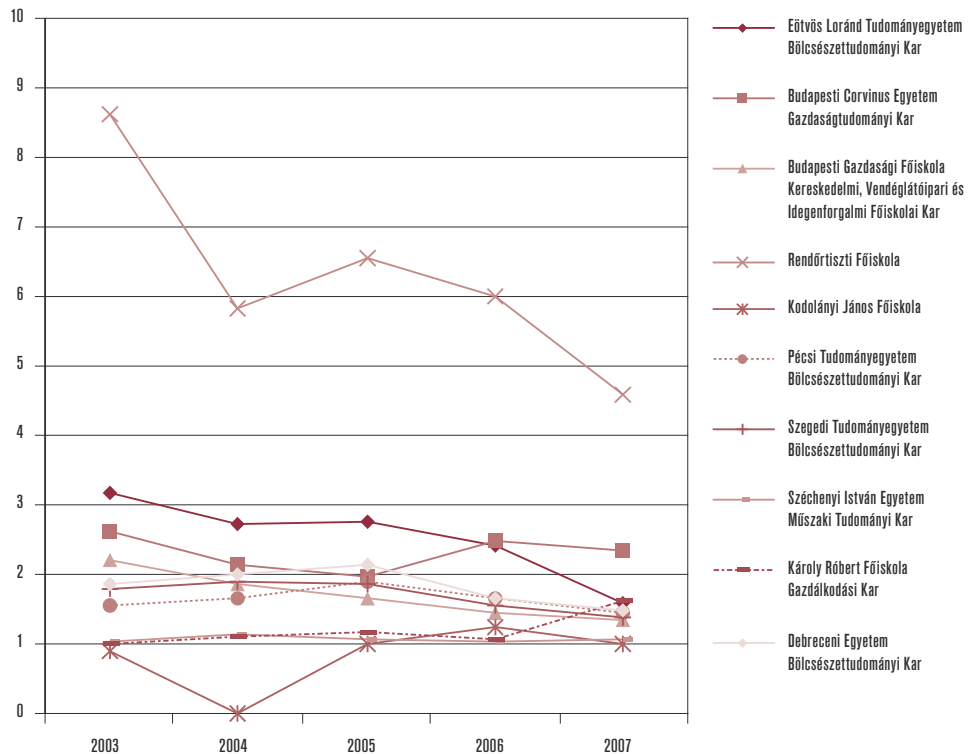
(Forrás: www.felvi.hu)

11. ábra. Bekerülési esélyek egyetemeken, illetve főiskolák által kínált képzésekre (2003–2007)

(Forrás: www.felvi.hu)

12. ábra. A túljelentkezés alakulása a tíz legnépszerűbb intézményben (2003–2007) (Forrás: www.felvi.hu)13. ábra. A túljelentkezés alakulása a tíz legnépszerűbb karon (2003–2007) (Forrás: www.felvi.hu)

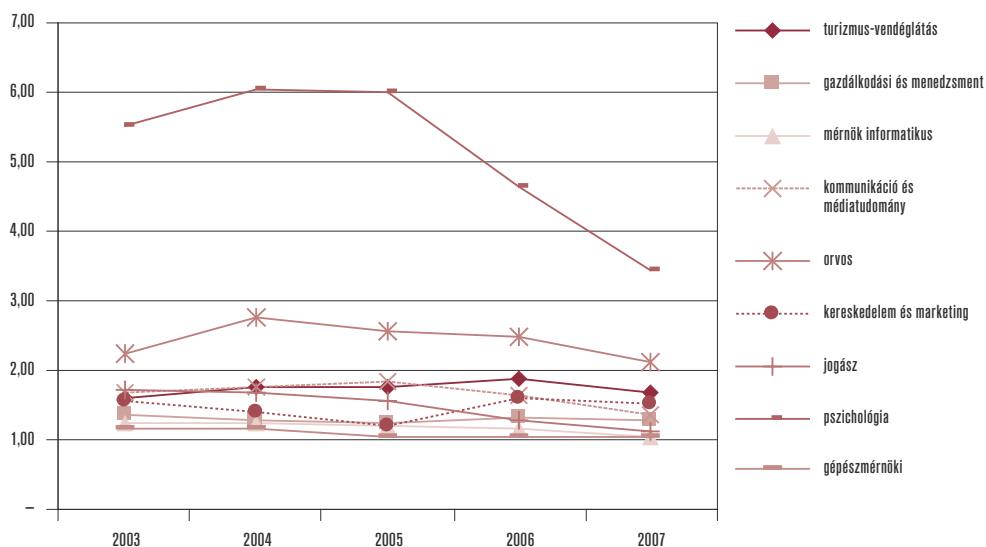
Vizsgáljuk meg most azt, hogy az intézménytípusok összevetésekor tapasztalt folyamatok azonosíthatók-e intézményi szinten. Ez idáig két tendenciára figyelhettünk fel: az évről évre javuló bekerülési esélyekre, illetve – mérsékeltebben – a 2005-ös évtől fokozódó esélyjavulásra, amelyet a kétciklusú képzés bevezetésének tulajdonítottunk. Intézményi bontásban vizsgálva a bekerülési esélyek alakulását, a 2007-ben legnépszerűbb (legtöbb jelentkezéssel jellemezhető) tíz intézmény adatainak idősoros ábrázolása (12. ábra) alapján a folyamatos esélynövekedést itt is megállapíthatjuk. Miközben az egy felsőoktatási helyre első helyen jelentkezők átlagos száma egyre csökkent, az adatok a 2005-ös év trendmódosulását nem igazolják. A kétciklusú képzés bevezetése tehát a legnépszerűbb intézmények szintjén nem változtatta meg jelentős mértékben a bekerülési esélyeket.

A 2007-es jelentkezési adatok alapján kiválasztott tíz legnépszerűbb kar idősoros vizsgálata esetében az intézményi bontáshoz képest színesebb a kép. A 13. ábra tanúsága szerint a vizsgált öt évben a karok felét jellemző tendencia itt is az egyre könnyebb bejutás, ám a trendek kevésbé egyenletesek, kari szinten több fordulópont is tagolja az esélyek alakulását. A kétciklusú képzés bevezetésének feltételezett hatása a 2005-ös adatok alapján itt sem azonosítható egyértelműen.

Intézményi, majd kari szintű vizsgálatunk után az alábbiakban a legnépszerűbb képzésekre való bejutás esélyeinek időbeni alakulását tekintjük át. Ez esetben a 2007-ben legtöbb jelentkezőt vonzó tíz képzést emeltük be az elemzésbe. Mivel alapszakokról teljes körűen csak 2005-től beszélhetünk, a 2003–2004-es képzések esetében az alapszakoknak megfelelő hagyományos szakok adatai voltak mérvadóak. A 14. ábra az intézményi bontáshoz hasonló képet mutat: a bekerülési esélyek a vizsgált öt év alatt a szakok többségén stagnáltak vagy javultak, a változás általában nem számottevő (kivételt képez a pszichológia alapszakon mért jelentősen javuló bekerülési esély). A 2005-ös év szerkezeti változásai itt sem mutatkoznak radikálisan.

A bekerülési esélyek alakulásában leggyakrabban az esélyek általános javulásának trendje volt felfedezhető. E folyamat markánsabban jellemzi az összevont adatainkat (összes jelentkező, egyetemi-főiskolai bontás), a tendencia kevésbé erős a legnépszerűbb intézményi, kari, képzési szinteken.

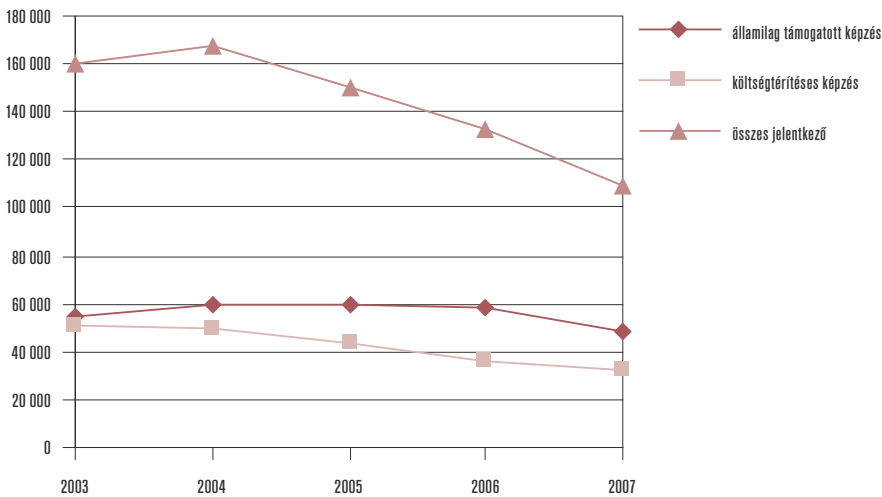
14. ábra. A túljelentkezés alakulása a tíz legnépszerűbb képzésben (2003–2007) (Forrás: www.felvi.hu)

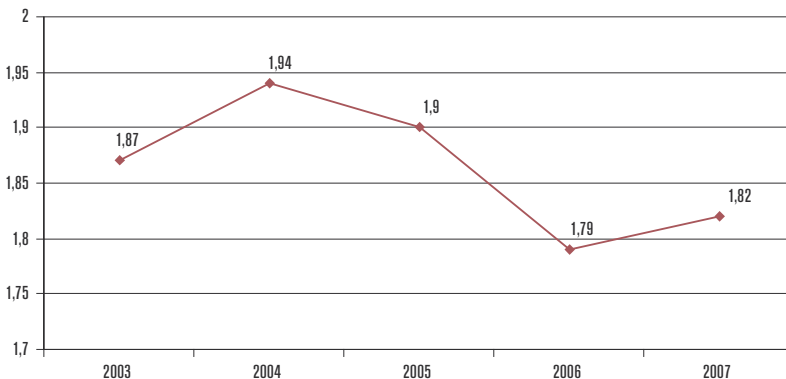
Úgy véljük, az esélyek alakulását minden egyéb hatásnál erősebben befolyásolja a felsőoktatásba jelentkezők számának a vizsgált években lezajlott folyamatos csökkenése (15. ábra), amely a felsőoktatás kevésbé népszerű szegmenseiben jelentősebben mutatkozik meg, előidézve ezzel a bekerülési esélyek általános javulását.

A jelentkezők számának alakulásában a demográfiai okok – nevezetesen az érintett korosztály létszámának csökkenése – mellett érdemes egyéb külső tényezők, feltételek szerepét is feltételeznünk. A felvételi statisztika által kínált adatok lehetővé teszik a finanszírozás szerepének vizsgálatát a bekerülési esélyek alakulásában. Vajon az általános tendenciaként azonosított egyre könnyebb bekerülés a költségterítéses képzések hatásának tulajdonítható-e? Az adatok tanúsága szerint a költségterítéses képzési alternatíva felkínálása nem lehet a bekerülés könnyebbé válásának oka, hiszen 2006-ig az államilag támogatott képzésekre is egyre könnyebben lehetett bejutni (16. ábra).

15. ábra. A felsőoktatásba jelentkezők számának alakulása (2003–2007) (Forrás: www.felvi.hu)

16. ábra. Egy államilag támogatott képzési helyre jutó jelentkezők átlagos számának alakulása (2003–2007) (Forrás: www.felvi.hu)

A 17. ábra azt mutatja, hogy a bekerülési esélyek intézményi szinten gyorsabban javultak az államilag támogatott képzések esetében, mint a mindkét finanszírozási formát magában foglaló adatok vonatkozásában (12. ábra). Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a jelentkezők számának csökkenésével az államilag támogatott helyek száma nem tartott lépést (stagnált vagy kevésbé radikálisan csökkent), ami a jelentkezők esélyeinek javulásával járt.

Összefoglalva a fentiekben vizsgált adatokat, azt mondhatjuk, hogy a felsőoktatást a vizsgált évben javuló bekerülési esélyek jellemzik. A szerkezeti változások hatása – nevezetesen a lineáris képzési rendszer bevezetése – az esélyek alakulásának makroszintjein is kimutatható, mégpedig javulást előidéző tényezőként. Az állami szerepvállalás hatása annyiban látszik, hogy az államilag támogatott képzési helyek a csökkenő jelentkezői létszám számára egyre nagyobb esélyt biztosítanak a bekerülésre.

17. ábra. Bekerülési esély a tíz legnépszerűbb intézmény államilag támogatott képzéseire (2003–2007)
(Forrás: www.felvi.hu)

